
THE STATE OF RESEARCH ON THE HISTORY OF JEWISH MINORITY SPORTS IN POLAND IN THE INTERWAR PERIOD

Eligiusz MAŁOLEPSZY, Teresa DROZDEK-MAŁOLEPSZA

*Institute of Physical Education and Tourism
The Jan Długosz University in Czestochowa (Poland)*

Key words:

- the 2nd Republic of Poland(1918-1939),
- the state of research,
- sports,
- Jewish minority

Abstract:

There was a rapid development of sports taking place in the years of the 2nd Republic. It should be noted that an important role in the development of activity involving physical movement in Poland was played by sportsmen and sportswomen coming from national minorities. In the 2nd Republic, the Jewish minority included about 2 100 000 inhabitants. They inhabited mostly the central and eastern voivodeships of the 2nd Republic.

The history of Jewish minority sports can be found in monographs, collective publications, and in scientific magazines. There are papers presenting sports movement in the individual regions of Poland, including the Jewish minority sport. The issues are also connected with the history of sports in the Eastern Borderlands of the 2nd Republic. Works concerning the history of women's sports and development of Jewish minority sports disciplines in Poland during the interwar period can also be found. One can say – on the basis of the up-to-date state of research – that there is a need to prepare a monograph presenting sports movement of the Jewish minority in Poland in the years 1918-1939.

INTRODUCTION

The aim of this paper is presentation of the state of research on the history of Jewish minority sports in Poland in the interwar period. There was a development of sports in the years of the 2nd Republic. It should be noted that sportsmen coming from national minorities played a significant role in the development of this type of physical activity. Ukrainians were the most numerous group among the national minorities. There were 3 800 000 members of the Ukrainian minority, which was 14.2% of the entire population of the 2nd Republic¹. In respect to the size of the population, it was the Jewish minority that was the second largest – 7.8% (a population of 2 100 000)². Jewish minority inhabited mainly the former territories annexed by Austria and Russia (central and eastern voivodeships of the 2nd Republic).

As for the historiography of physical culture in Poland, there were publications concerning sports movement of the national minorities during the interwar period. The sports issues in the interwar Poland were taken up in publications concerning activities of the national minorities, such as Tomasz Jurek's *Kultura fizyczna mniejszości niemieckiej w Polsce*

¹ M. Śliwa (ed.): *Wielka Historia Polski 1918-1939*, vol. IX. Kraków 2000, p. 70.

² Ibidem.

w latach 1918-1939 and Stanisław Zaborniak's *Kultura fizyczna ludności ukraińskiej na ziemiach polskich (1868-1939)*³.

METHODOLOGY OF RESEARCH

The following research methods were applied in the paper: analysis of historical sources, induction, deduction, synthesis and the comparative method. The following issues (research questions) are discussed:

1. What is the state of research in the field of the history of Jewish minority sports in Poland during the interwar period?
2. Is there any need for more extensive research in order to prepare a monograph concerning presentation of sports practised by the Jewish minority?

RESULTS AND DISCUSSION

The most important cognitive importance in reference to sports practised by the Jewish minorities in Poland is the doctoral dissertation by Jarosław Rokicki: *Żydowski ruch sportowy i turystyczny w Polsce w pierwszej połowie XX wieku*⁴. The joint publication edited by Toni Niewerth, Tomasz Jurek and Wolf Dieter Mattausch on *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*⁵ is of great importance in the field concerning the state of research on the history of the Jewish minority sports in Poland during the interwar period. Sports practised by Jewish Minorities in such countries as: England, Denmark, Germany, Poland, Hungary, and the USA are presented in the monograph. Articles on the Jewish minority sports movement in Poland have been published by Roni Gechtman, Piotr Godlewski, Tomasz Jurek, Paweł Król, Ryszard Kulczycki, Przemysław Pieczyński, Janusz Płaczek, Bernard Woltmann, Stanisław Zaborniak⁶. The said authors discussed, among other things, Jewish sports in Łódź, Tarnobrzeg, Przemyśl; sports activities of the sports organization "Hakoach", development of such sports disciplines as – boxing and table tennis.

³ T. Jurek: *Kultura fizyczna mniejszości niemieckiej w Polsce w latach 1918-1939*. [German Minority Physical Culture in Poland in the Years 1918-1939] Gorzów Wlkp.–Poznań 2002, 332 p.; S. Zaborniak: *Kultura fizyczna ludności ukraińskiej na ziemiach polskich (1868-1939)*. [Ukrainian Population Physical Culture in Poland (1868-1939)]. Rzeszów 2007, 543 p.

⁴ J. Rokicki: *Żydowski ruch sportowy i turystyczny w Polsce w pierwszej połowie XX wieku* [Jewish Sports and Tourist Movement in Poland in the First Half of the 20th Century] (PhD thesis). UW Warszawa 2005. See: „Biuletyn Sekcji Historii Polskiego Towarzystwa Naukowego Kultury Fizycznej”, 2005 № 4, p. 29.

⁵ T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010, pp. 131-245.

⁶ See also: „Biuletyn Sekcji Historii Polskiego Towarzystwa Naukowego Kultury Fizycznej”, 2011 № 13, p. 29; P. Godlewski: „Hakoach” – the Strong: Wrestling and Weightlifting in Jewish Sports Organisations in Poland (1918-1939). [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010, pp. 163-176; B. Woltmann, R. Kulczycki: *Der Beitrag jüdischer Sportler zur Entwicklung des Tischtennis in Polen (1919-1939)*. [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010, pp. 177-190; P. Pieczyński: *Boxen in jüdischen Sportvereinen in Polen 1919-1939*. [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010, pp. 191-197; T. Jurek: *Jüdische Sportvereine in Łódź und ihre Beziehungen zu den deutschen Sportvereinen*. [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010, pp. 199-214; P. Król: *Jüdische Sportvereine im Kreis Tarnobrzeg (1919-1939)*. [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010, pp. 215-229; S. Zaborniak: *Jüdische Sportvereine in Przemyśl (1914-1939)*. [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010, pp. 231-238; J. Płaczek: *Die Teilnahme jüdischer Sportvereine an den Ligaspielen der Mannschaftssportarten in Polen, 1928-1939*. [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010, pp. 239-245.

An extensive article on Jewish minority athletics was presented in another work by S. Zaborniak⁷. A series of works showing Jewish minority table tennis in the interwar Poland was presented by W. Pięta⁸. The author of these works discussed, among other things, sports traditions of the Jewish minority in Poland, sports activities of the regional table tennis associations with particular attention paid to players of Jewish origin, biographical entries of outstanding Polish table tennis players and activists of Jewish origin. M. Meducka published a paper on activities of Jewish sports associations in the Voivodeship of Kielce in the years 1918-1939⁹.

Historiography of Polish football until 1939 contains an important work by J. Goksiński on *Klubowa historia polskiej piłki nożnej do 1939 roku*¹⁰. The work also presents sports competition of Jewish minority football clubs. There was a large number of Jewish minority football teams in the voivodeship of Białystok: „Hapoel” Białystok, „Jutrznia” Białystok, „Kraft” Grodno, „Makkabi” Białystok, „Makkabi” Grodno, „Makkabi” Łomża, „Makkabi” Suwałki, „Makkabi” Wołkowysk, ŻKS Białystok; in the voivodeship of Kielce: „Barkochba” Radom, „Hakoach” Będzin, „Hapoel” Kielce, „Makkabi” Kielce, „Makkabi” Radom, „Makkabi” Sosnowiec; in the voivodeship of Lvov: „Barkochba” Rzeszów, „Hagibor” Przemyśl, „Hasmonea” Lwów, „Haszachar” Przemyśl, „Jutrzenka” Lwów, „Kadimah” Borysław, „Kadimah” Rzeszów; in the voivodeship of Polesie: „Hakoach” Brześć n/ Bugiem, „Hakoach” Pińsk, „Jutrzenka” Brześć n/ Bugiem, „Makkabi” Pińsk, „Nordija” Pińsk, ŻKS Brześć n/ Bugiem; in the voivodeship of Volhynia: „Hakoach” Dubno, „Hakoach” Równe, „Hasmonea” Kowel, „Hasmonea” Krzemieniec, „Hasmonea” Łuck, „Hasmonea” Równe, „Kadimah” Równe, „Makkabi” Równe¹¹.

* * *

In 2007, there appeared a joint publication, edited by T. Jurek, which discussed the issues of the history of physical culture of the national minorities in Poland in the 20th century¹². In the monograph, there are papers that take up issues connected with Jewish minority sports published by such authors as J. Rokicki and P. Godlewski, concerning genesis and development of Jewish sports in Poland¹³, R. Gawkowski, discussing Polish-Jewish relations in sports in Warsaw in the years 1918-1939¹⁴, E. Małolepszy, containing materials concerning Jewish minority sports movement in the Region of Czestochowa¹⁵, J. Jaroszewski, introducing the Jewish

⁷ S. Zaborniak: *Udział lekkoatletyki w kulturze fizycznej mniejszości żydowskiej w II Rzeczypospolitej (1918-1939)*. [in:] J. Dżereń (ed.): *Z dziejów kultury fizycznej Polski oraz wybranych regionów i mniejszości narodowych*. Płock 2011, pp. 753-796.

⁸ W. Pięta: *Tenis stołowy wśród Żydów w Polsce (1924-1949)*. *Księga Jubileuszowa dedykowana Fimie Borysowi*. Częstochowa 2008, p. 144; W. Pięta: *Table Tennis among Jews in Poland (1924-1949)*. Częstochowa 2009, p. 174; W. Pięta: *Z dziejów sportu żydowskiego w Polsce – tenis stołowy (1924-1939)*. [in:] L. Nowak (ed.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, vol. VIII. Gorzów Wlkp. 2008, pp. 855-870.

⁹ M. Meducka: *Żydowskie stowarzyszenia sportowe w województwie kieleckim w latach 1918-1939*. [in:] „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego w Polsce”, 1990 № 3-4.

¹⁰ J. Goksiński: *Klubowa historia polskiej piłki nożnej do 1939 roku*, vol. I. Regiony – branże – frekwencja. Warszawa 2012, p. 498.

¹¹ Ibidem, pp. 25-36; 41-67; 136-165; 207-215; 377-388; 469-481.

¹² T. Jurek (ed.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007, p. 138.

¹³ P. Godlewski, J. Rokicki: *Sport żydowski w Polsce – stan źródeł i piśmiennictwa*. [in:] T. Jurek (ed.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007, pp. 35-48; J. Rokicki, P. Godlewski: *Zarys rozwoju sportu żydowskiego na ziemiach polskich*. [w:] T. Jurek (ed.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007, pp. 49-68.

¹⁴ R. Gawkowski: *Stosunki polsko-żydowskie w sporcie stołecznym w latach 1918-1939*. [in:] T. Jurek (ed.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007, pp. 69-80.

¹⁵ E. Małolepszy: *Ruch sportowy wśród ludności żydowskiej w Częstochowie i w powiecie częstochowskim w okresie II Rzeczypospolitej*. [Sports Movement among the Jewish Population of Czestochowa and of the administrative district

sports movement in the administrative district of Kalisz¹⁶, M. Łuczak, concerning Jewish sports organisations in Konin until 1939¹⁷, R. Urban, describing the genesis and activities of the Jewish Gymnastics Society “Hakoach” in Stanislawow (1905-1939)¹⁸, and W. Malinowska, discussing issues connected with physical culture of national minorities in the region of Vilnius during the interwar period in the 20th century¹⁹. The monograph contains important historiographic material on the history of the Jewish minority sports. On the pages of “Sport Polski”, as E. Małolepszy writes in his article on *Ruch sportowy wśród ludności żydowskiej w Częstochowie i w powiecie częstochowskim w okresie II Rzeczypospolitej*, there was an article published on „The Proper Solution of the Minority Issue in Sports”. In the article, fragments of the Sejm address by the Prime Minister of the 2nd Republic – gen. Felicjan Sławoj-Składkowski are quoted. «Polish nation should be careful in their external national manifestations to minorities, so as to maintain their attitude worthy of the tradition and worthy of the great spirit of our nation. It is a mistake to demand special rights for the Polish national majority, because it shows lack of confidence in ourselves. (...) Any kind of physical disturbances that lead to anarchy in Poland, even if they are retaliatory, even if provoked by temporary impatience, are most harmful and depreciate the value of Polish nation. A minority, if loyally treated by the majority and by the government, that is, in compliance with their rights, should have a deep sense of their responsibilities. They should behave so that their loyalty contributes, like the loyalty of the majority, to strengthening of the power and the authority of the state with which it is connected. This statement made by the Prime Minister shows that the authorities strove to equality of all the citizens of the 2nd Republic in the face of the law, regardless of their nationality»²⁰. Moreover, E. Małolepszy writes: “At the same time, there was a circular concerning national minority sports organisations issued by the director of Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego (PUWF and PW) [*the Government Office for Physical Education and Cadet Corps*] – Gen. K. Sawicki. «As there have been cases of resolutions taken by Polish Sports Associations or their regional branches excluding citizens of the Republic of Poland and associations of non-Polish nationality from organised sports, I declare that it is contrary to the spirit and the essence of sports; to the directives issued by the PUWF and PW) for sports organisations and to the Statute of the Union of Polish Sports Associations (...)» Apart from that, the circular contained further information on attitudes towards national minority organizations and sportsmen, such as «Resolutions prohibiting (...) membership of a union to non-Polish citizens and associations, disqualify the Union as «Polish Sports Union», depriving it of the character and the rights of a national union. Representatives of non-Polish nationalities can join Polish sports unions at any level in numbers corresponding to the actual percentage of a given minority in Poland (...). The circular by the PUWF & PW director introduced and regulated the principle of equal treatment of the people who participated in sports (...) in the 2nd Republic»²¹.

of Częstochowa at the Times of the 2nd Republic], [in:] T. Jurek (ed.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007, pp. 81-90.

¹⁶ J. Jaroszewski: *Żydowski ruch sportowy w powiecie kaliskim w latach 1918-1939*. [in:] T. Jurek (ed.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007, pp. 91-100.

¹⁷ M. Łuczak: *Żydowskie organizacje sportowe w Koninie do 1939 roku*. [in:] T. Jurek (ed.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007, pp. 101-106.

¹⁸ R. Urban: *Geneza i działalność Żydowskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Hakoach” w Stanisławowie (1905-1939)*. [in:] T. Jurek (ed.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007, pp. 107-112.

¹⁹ W. Malinowska: *Kultura fizyczna mniejszości narodowych na Wileńszczyźnie w okresie międzywojennym XX wieku*. [in:] T. Jurek (ed.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007, pp. 15-22.

²⁰ E. Małolepszy: *Ruch sportowy wśród ludności żydowskiej w Częstochowie i w powiecie częstochowskim w okresie II Rzeczypospolitej*..., p. 81.

²¹ Ibidem, pp. 81-82.

The works by the German historian Diethelm Blecking showing synthesis of Jewish sports in the 2nd Republic are also very important for the historiography of Jewish minority sports²².

The works by Teresa Drozdek-Małołepsza concerning sports done by Jewish minority women are of great cognitive importance²³. The publications by T. Drozdek-Małołepsza contain information concerning, among others, activities of the Union of Jewish Women Sports Associations, development of sports disciplines among Jewish minority women. As for the Jewish minority sportswomen, the best of them were: in athletics – Maryla Freiwald („Makkabi” Kraków), Maryla Lewin („Makkabi” Wilno); in skiing – Goldberg („Makkabi” Nowy Targ), L. Szwarcbard; in swimming – Berek („Hakoach” Bielsko), Bielska („Hakoach” Bielsko), Gertruda Dawidowicz („Hakoach” Bielsko), Goldner („Hakoach” Bielsko), Fanny Kandel („Hakoach” Bielsko), Pastor („Hakoach” Bielsko), Reicher („Hakoach” Bielsko), Olga Schreiber („Jutrzenka” Kraków); in table tennis – Ecke („Gwiazda-Sztern” Lwów), Konstantin („Jutrzenka” Lwów), Nadel („Gwiazda-Sztern” Warszawa), Sztokfisz („Gwiazda-Sztern” Warszawa). The best sports game clubs among the Jewish minority women’s clubs were: „Makkabi” Białystok, „Makkabi” Kraków, „Makkabi” Warszawa, „Makkabi” Wilno. At the General Convention of the “Makabi” Polska Union in 1933, a decision was taken that the 1934 Polish Championships of the “Makabi” Union in tennis will be held in Bielsko or in Czestochowa²⁴. Another publication by T. Drozdek-Małołepsza contains material devoted to organisation of physical education and sports courses and training camps for the Jewish minority women²⁵. In 1931, the Union of Jewish Women Sports Associations in Poland organised courses and camps which were attended by 185 instructors and activists. In order to train female instructors, the Union organised 5-day propaganda courses of sports games, 2-week courses for the best sports game players, 4-week courses for female sports instructors, swimming courses.

Works concerning physical culture in the Eastern Borderlands of the 2nd Republic, including those about Jewish minority sports were included in publications of E. Małołepszy²⁶.

²² D. Blecking: *Die jüdische Sportbewegung in Polen zwischen den Weltkriegen*. [in:] T. Jurek (ed.): *Studia z dziejów kultury fizycznej*. Gorzów Wlkp. 2002, pp. 559-573; D. Blecking: *Aspekty sportu żydowskiego w Polsce*. [in:] T. Jurek, K. Obodyński, S. Zaborniak (ed.): *Szkice i studia z dziejów kultury fizycznej*. Rzeszów 2007, pp. 340-345.

²³ T. Drozdek-Małołepsza: *Sport kobiet mniejszości narodowych w Polsce w latach 1919-1939*. [in:] „Kultura Fizyczna”, 2009 book VIII, pp. 75-88; T. Drozdek-Małołepsza: *Women’s Sports in National Minorities in Poland in the Years 1919-1939*. [in:] T. Jurek, S. Wassong (eds.): *Transnational Aspects of European Sport History*. Gorzów Wlkp. 2009, pp. 249-261. See also: T. Drozdek-Małołepsza: *Pływanie kobiet w Polsce w latach 1919-1939*. [in:] „Nadwiślański Rocznik Historyczno-Społeczny”, 2005-2007 vol. I, pp. 113-120; T. Drozdek-Małołepsza: *Sporty wodne kobiet w Polsce w latach 1919-1939*. [in:] L. Nowak (ed.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, vol. VIII. Gorzów Wlkp. 2008, pp. 349-358; T. Drozdek-Małołepsza: *Sporty zimowe kobiet w Polsce w latach 1919-1939*. [in:] L. Rak, E. Małołepszy (ed.): *Narciarstwo Polskie 1888-2008*. Jasło 2009, pp. 105-115; T. Drozdek-Małołepsza: *Tenis ziemny i tenis stołowy kobiet w Polsce w okresie międzywojennym. Zarys dziejów*. [in:] R. Urban, L. Nowak, A. Kowalczyk (ed.): *Kultura fizyczna w czasach zaborów i w Drugiej Rzeczypospolitej*. Gorzów Wlkp. 2012, pp. 93-104.

²⁴ T. Drozdek-Małołepsza: *Tenis ziemny kobiet w Polsce w okresie międzywojennym*. [in:] „Kultura Fizyczna”, 2011 vol. X, pp. 27-42.

²⁵ T. Drozdek-Małołepsza: *Udział kobiet w kursach i obozach wychowania fizycznego i sportu w Polsce w świetle czasopisma „Start” (1927-1936)*. [in:] K. Obodyński, P. Król, W. Bajorek (eds.): *Społeczno-kulturowe studia z kultury fizycznej*. Rzeszów 2012, pp. 86-96.

²⁶ E. Małołepszy: *Sports of National Minorities on the North-Eastern Borderlands of the Second Republic of Poland*. [in:] T. Jurek, S. Wassong (eds.): *Transnational Aspects of European Sport History*. Gorzów Wlkp. 2009, pp. 238-248; E. Małołepszy: *Ruch sportowy na kresach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej w II połowie lat trzydziestych XX wieku w świetle prasy sportowej*. [in:] R. Urban, L. Nowak, A. Kowalczyk (ed.): *Kultura fizyczna w czasach zaborów i w Drugiej Rzeczypospolitej*. Gorzów Wlkp. 2012, pp. 59-69. See also: E. Małołepszy: *Sport na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej w świetle czasopisma „Sport Polski” (1937-1939)*. [in:] K. Obodyński, P. Król, W. Bajorek (ed.): *Społeczno-kulturowe studia z kultury fizycznej*. Rzeszów 2012, pp. 357-367; E. Małołepszy: *Sport na kresach II Rzeczypospolitej w świetle czasopisma “Start. Wiadomości Sportowe” (1938-1939)*. [in:] „Studia Humanistyczne”, 2011 № 11, pp. 91-101.

Jewish minority clubs and sports associations in the Eastern Borderlands of the 2nd Republic existed, among other places, in the following towns and cities: Baranowicze, Białystok, Brześć n/Bugiem, Grodno, Nowogródek, Pińsk, Słonim, Suwałki, Wilno, Wołkowysk. Among the Jewish minority clubs and sports associations, the most active and widespread in the Borderlands was the Jewish Gymnastics and Sports Society (ŻTGS) "Makkabi". In the late thirties of the 20th century, „Makkabi” Wilno had one of the best football sections in the region of Vilnius; "Hasmonea" Lvov participated in the matches of the Regional League of Lvov Regional Football Association (Lvov OZPN); the teams of "Hasmonea" Łuck and "Hasmonea" Równe participated in the matches of the Regional League of Volhynia OZPN. Papers on sports in the North-Eastern Borderlands of the 2nd Republic were also published by L. Chełmecki²⁷.

Information about Jewish minority teams which had water polo sections can be found in an article by P. Pieczyński and I. Tabaczek-Bejster²⁸. Water polo sections were conducted by the following sports clubs: „Hakoach” Bielsko, „Jutrzenka” Kraków, „Makkabi” Kraków. D. Pietrzyk in his work on development of handball in Poland mentioned Jewish minority clubs and associations that conducted hazena (Czech handball) and handball sections: „Dror” Lwów, „Hasmonea” Lwów, „Jutrzenka” Tarnów, ŻTGS „Makkabi” z Białegostoku, Krakowa, Łodzi, Warszawy²⁹.

Materials concerning the history of Jewish minority sports in the 2nd Republic are included in fragments of chapters in the monograph by, among others, E. Małolepszy, (concerning cycling sports in Częstochowa, football in the voivodeship of Kielce)³⁰.

Regional and all-Poland monographs also contribute to the historiography of Jewish minority sports in the 2nd Republic. Works by R. Aleksander³¹, J. Gaj and K. Hądzelek³², R. Gawkowski³³, P. Godlewski³⁴, R. Kołodziej³⁵, H. Laskiewicz³⁶, E. Małolepszy³⁷, M. Ponczek³⁸, B. Woltmann and J. Gaj³⁹.

Conclusion

As for the state of research, the history of Jewish minority sports is included in monographs, collective papers, publications in scientific magazines. There were papers published, presenting sports movement in individual regions of Poland, including the Jewish minority

²⁷ J. Chełmecki: *Sport w Północno-Wschodnich Kresach II Rzeczypospolitej na przykładzie klubów sportowych Grodna (Wołkowyska, Lidy, Brześćcia, Pińska)*. [in:] J. Dżereń (ed.): *Z dziejów kultury fizycznej Polski oraz wybranych regionów i mniejszości narodowych*. Płock 2011, pp. 467-478.

²⁸ P. Pieczyński, I. Tabaczek-Bejster: *Z dziejów piłki wodnej w Polsce do 1939 roku*. [in:] J. Dżereń (red.): *Z dziejów kultury fizycznej Polski oraz wybranych regionów i mniejszości narodowych*. Płock 2011, pp. 207-216.

²⁹ D. Pietrzyk: *Rozwój piłki ręcznej w Polsce w latach 1931-1936 na łamach „Przeglądu Sportowego”*. [in:] J. Dżereń (ed.): *Z dziejów kultury fizycznej Polski oraz wybranych regionów i mniejszości narodowych*. Płock 2011, pp. 243-283.

³⁰ E. Małolepszy: *Sport kolarski w Częstochowie*. [in:] B. Woltmann (ed.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, vol. III. Gorzów Wlkp. 1998, pp.97-103; E. Małolepszy: *Piłka nożna w województwie kieleckim w latach 1919-1939. Zarys problematyki*. [in:] B. Woltmann (ed.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, vol. IV. Gorzów Wlkp. 2000, pp. 127-135.

³¹ R. Aleksander: *Dzieje kultury fizycznej i turystyki w Nowym Sączu*. Nowy Sącz 1994, p. 244.

³² J. Gaj, K. Hądzelek: *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*. Poznań 1997, p. 294.

³³ R. Gawkowski: *Encyklopedia klubów sportowych Warszawy i jej najbliższych okolic w latach 1918-39*. Warszawa 2007, p. 448.

³⁴ P. Godlewski: *Sport zapaśniczy w Polsce w latach 1890-1939*. Poznań 1994, p. 204.

³⁵ R. Kołodziej: *Polski Związek Narciarski 1919-1939*. Rzeszów 2010, p. 190.

³⁶ H. Laskiewicz: *Kultura fizyczna na Wileńszczyźnie w latach 1900-1939. Zarys monograficzny dziejów*. Szczecin 1998, p. 222.

³⁷ E. Małolepszy: *Kultura fizyczna i przysposobienie wojskowe w Częstochowie i w powiecie częstochowskim w latach 1918-1939*. Częstochowa 1996, pp. 73-78.

³⁸ M. Ponczek: *Rozwój kultury fizycznej w Zagłębiu Dąbrowskim w latach 1864-1939*. Katowice 1992, pp. 74-77.

³⁹ B. Woltmann, J. Gaj: *Sport w Polsce 1919-1939*. Gorzów Wlkp. 1997, p. 106. See also: J. Gaj, B. Woltmann (ed.) *Zarys historii sportu w Polsce 1867-1997*. Gorzów Wlkp. 1999, p. 292.

sports. These issues also refer to the history of sports in the Eastern Borderlands of the 2nd Republic. There are also works concerning the history of women's sports and development of sports disciplines among the Jewish population in Poland during the interwar period. Jewish minority sports were best developed in the central and eastern voivodeships of the 2nd Republic.

It should be stated – on the basis of the current state of research – that there is a need to prepare a monograph presenting the Jewish minority sports movement in Poland in the years 1918-1939. Preliminary research of archival sources should be carried out in this respect, as well as of regional interwar sports press.

REFERENCES:

I. Publications

1. Aleksander R.: *Dzieje kultury fizycznej i turystyki w Nowym Sączu*. Nowy Sącz 1994.
2. Blecking D.: *Aspekty sportu żydowskiego w Polsce*. [in:] T. Jurek, K. Obodyński, S. Zaborniak (ed.): *Szkice i studia z dziejów kultury fizycznej*. Rzeszów 2007.
3. Blecking D.: *Die Jüdische Sportbewegung in Polen zwischen den Weltkriegen (Żydowski ruch sportowy pomiędzy wojnami światowymi)*. [in:] T. Jurek (ed.): *Studia z dziejów kultury fizycznej*. Gorzów Wlkp. 2002.
4. Chełmecki J.: *Sport w Północno-Wschodnich Kresach II Rzeczypospolitej na przykładzie klubów sportowych Grodna (Wołkowyska, Lidy, Brześć, Pińska)*. [in:] J. Dżereń (ed.): *Z dziejów kultury fizycznej Polski oraz wybranych regionów i mniejszości narodowych*. Płock 2011.
5. Drozdek-Małołepsza T.: *Pływanie kobiet w Polsce w latach 1919-1939*. [in:] „Nadwiślański Rocznik Historyczno-Społeczny”, 2005-2007 vol. I.
6. Drozdek-Małołepsza T.: *Sport kobiet mniejszości narodowych w Polsce w latach 1919-1939*. [in:] „Kultura Fizyczna”, 2009 vol. VIII.
7. Drozdek-Małołepsza T.: *Sporty wodne kobiet w Polsce w latach 1919-1939*. [in:] L. Nowak (ed.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, vol. VIII. Gorzów Wlkp. 2008.
8. Drozdek-Małołepsza T.: *Sporty zimowe kobiet w Polsce w latach 1919-1939*. [in:] L. Rak, E. Małołepszy (ed.): *Narciarstwo Polskie 1888-2008*. Jasło 2009.
9. Drozdek-Małołepsza T.: *Tenis ziemny i tenis stołowy kobiet w Polsce w okresie międzywojennym. Zarys dziejów*. [in:] R. Urban, L. Nowak, A. Kowalczyk (ed.): *Kultura fizyczna w czasach zaborów i w Drugiej Rzeczypospolitej*. Gorzów Wlkp. 2012.
10. Drozdek-Małołepsza T.: *Tenis ziemny kobiet w Polsce w okresie międzywojennym*. [in:] „Kultura Fizyczna” 2011 vol. X.
11. Drozdek-Małołepsza T.: *Udział kobiet w kursach i obozach wychowania fizycznego i sportu w Polsce w świetle czasopisma „Start” (1927-1936)*. [in:] K. Obodyński, P. Król, W. Bajorek (ed.): *Społeczno-kulturowe studia z kultury fizycznej*. Rzeszów 2012.
12. Drozdek-Małołepsza T.: *Women's Sports in National Minorities in Poland in the Years 1919-1939*. [in:] T. Jurek, S. Wassong (eds.): *Transnational Aspects of European Sport History*. Gorzów Wlkp. 2009.
13. Gaj J., Hądzelek K.: *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*. Poznań 1997.
14. Gaj J., Woltmann B. (ed.) *Zarys historii sportu w Polsce 1867-1997*. Gorzów Wlkp. 1999.
15. Gawkowski R.: *Encyklopedia klubów sportowych Warszawy i jej najbliższych okolic w latach 1918-39*. Warszawa 2007.
16. Gawkowski R.: *Stosunki polsko-żydowskie w sporcie stołecznym w latach 1918-1939*. [in:] T. Jurek (ed.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007.
17. Godlewski P.: „Hakoah” – the Strong: *Wrestling and Weightlifting in Jewish Sports Organisations in Poland (1918-1939)*. [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010.
18. Godlewski P., Rokicki J.: *Sport żydowski w Polsce – stan źródeł i piśmiennictwa*. [in:] T. Jurek (ed.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007.
19. Godlewski P.: *Sport zapaśniczy w Polsce w latach 1890-1939*. Poznań 1994.
20. Goksiński J.: *Klubowa historia polskiej piłki nożnej do 1939 roku*, vol. I. *Regiony – branże – frekwencja*. Warszawa 2012.

21. Jaroszewski J.: *Żydowski ruch sportowy w powiecie kaliskim w latach 1918-1939*. [in:] T. Jurek (ed.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007.
22. Jurek T.: *Jüdische Sportvereine in Łódź und ihre Beziehungen zu den deutschen Sportvereinen*. [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010.
23. Jurek T.: *Kultura fizyczna mniejszości niemieckiej w Polsce w latach 1918-1939*. Gorzów Wlkp. – Poznań 2002.
24. Jurek T. (ed.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007.
25. Kołodziej R.: *Polski Związek Narciarski 1919-1939*. Rzeszów 2010.
26. Król P.: *Jüdische Sportvereine im Kreis Tarnobrzeg (1919-1939)*. [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010.
27. Laskiewicz H.: *Kultura fizyczna na Wileńszczyźnie w latach 1900-1939. Zarys monograficzny dziejów*. Szczecin 1998.
28. Łuczak M.: *Żydowskie organizacje sportowe w Koninie do 1939 roku*. [in:] T. Jurek (ed.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007.
29. Malinowska W.: *Kultura fizyczna mniejszości narodowych na Wileńszczyźnie w okresie międzywojennym XX wieku*. [in:] T. Jurek (ed.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007.
30. Małolepszy E.: *Kultura fizyczna i przysposobienie wojskowe w Częstochowie i w powiecie częstochowskim w latach 1918-1939*. Częstochowa 1996.
31. Małolepszy E.: *Piłka nożna w województwie kieleckim w latach 1919-1939. Zarys problematyki*. [in:] B. Woltmann (ed.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, vol. IV. Gorzów Wlkp. 2000.
32. Małolepszy E.: *Sport kolarski w Częstochowie*. [in:] B. Woltmann (ed.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, T. III. Gorzów Wlkp. 1998.
33. Małolepszy E.: *Sport na kresach II Rzeczypospolitej w świetle czasopisma "Start. Wiadomości Sportowe" (1938-1939)*. [in:] „Studia Humanistyczne”, 2011 № 11, pp.91-101.
34. Małolepszy E.: *Sport na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej w świetle czasopisma „Sport Polski” (1937-1939)*. [in:] K. Obodyński, P. Król, W. Bajorek (ed.): *Spoleczno-kulturowe studia z kultury fizycznej*. Rzeszów 2012.
35. Małolepszy E.: *Sports of National Minorities on the North-Eastern Borderlands of the Second Republic of Poland*. [in:] T. Jurek, S. Wassong (eds.): *Transnational Aspects of European Sport History*. Gorzów Wlkp. 2009.
36. Małolepszy E.: *Ruch sportowy na kresach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej w II połowie lat trzydziestych XX wieku w świetle prasy sportowej*. [in:] R. Urban, L. Nowak, A. Kowalczyk (eds.): *Kultura fizyczna w czasach zaborów i w Drugiej Rzeczypospolitej*. Gorzów Wlkp. 2012.
37. Małolepszy E.: *Ruch sportowy wśród ludności żydowskiej w Częstochowie i w powiecie częstochowskim w okresie II Rzeczypospolitej*. [in:] T. Jurek (ed.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007.
38. Meducka M.: *Żydowskie stowarzyszenia sportowe w województwie kieleckim w latach 1918-1939*. [in:] „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego w Polsce”, 1990, № 3-4.
39. Niewerth T., Jurek T., Mattausch W-D. (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010.
40. Pieczyński P.: *Boxen in jüdischen Sportvereinen in Polen 1919-1939*. [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010.
41. Pieczyński P., Tabaczek-Bejster I.: *Z dziejów piłki wodnej w Polsce do 1939 roku*. [in:] J. Dżereń (ed.): *Z dziejów kultury fizycznej Polski oraz wybranych regionów i mniejszości narodowych*. Płock 2011.
42. Pietrzyk D.: *Rozwój piłki ręcznej w Polsce w latach 1931-1936 na łamach „Przeglądu Sportowego”*. [in:] J. Dżereń (ed.): *Z dziejów kultury fizycznej Polski oraz wybranych regionów i mniejszości narodowych*. Płock 2011.
43. Pięta W.: *Table Tennis among Jews in Poland (1924-1949)*. Częstochowa 2009.

44. Pięta W.: *Tenis stołowy wśród Żydów w Polsce (1924-1949). Księga Jubileuszowa dedykowana Fimie Borysowi*. Częstochowa 2008.
45. Pięta W.: *Z dziejów sportu żydowskiego w Polsce – tenis stołowy (1924-1939)*. [in:] L. Nowak (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, vol. VIII. Gorzów Wlkp. 2008.
46. Płaczek J.: *Die Teilnahme jüdischer Sportvereine an den Ligaspielen der Mannschaftssportarten in Polen, 1928-1939*. [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010.
47. Ponczek M.: *Rozwój kultury fizycznej w Zagłębiu Dąbrowskim w latach 1864-1939*. Katowice 1992.
48. Rokicki J., Godlewski P.: *Zarys rozwoju sportu żydowskiego na ziemiach polskich*. [in:] T. Jurek (ed.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007.
49. Śliwa M. (ed.): *Wielka Historia Polski 1918-1939*, vol. IX. Kraków 2000.
50. Urban R.: *Geneza i działalność Żydowskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Hakoach” w Stanisławowie (1905-1939)*. [in:] T. Jurek (ed.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007.
51. Woltmann B., Gaj J.: *Sport w Polsce 1919-1939*. Gorzów Wlkp. 1997.
52. Woltmann B., Kulczycki R.: *Der Beitrag jüdischer Sportler zur Entwicklung des Tischtennis in Polen (1919-1939)*. [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010.
53. Zaborniak S.: *Jüdische Sportvereine in Przemyśl (1914-1939)*. [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010.
54. Zaborniak S.: *Kultura fizyczna ludności ukraińskiej na ziemiach polskich (1868-1939)*. Rzeszów 2007.
55. Zaborniak S.: *Udział lekkoatletyki w kulturze fizycznej mniejszości żydowskiej w II Rzeczypospolitej (1918-1939)*. [in:] J. Dżereń (ed.): *Z dziejów kultury fizycznej Polski oraz wybranych regionów i mniejszości narodowych*. Płock 2011.

II. Non-published papers

56. Rokicki J.: *Żydowski ruch sportowy i turystyczny w Polsce w pierwszej połowie XX wieku [Jewish Sports and Tourist Movement in Poland in the First Half of the 20th Century]* (PhD thesis). UW Warszawa 2005.

STAN BADAŃ NAD DZIEJAMI SPORTU MNIEJSZOŚCI ŻYDOWSKIEJ W POLSCE W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

Eligiusz MAŁOLEPSZY, Teresa DROZDEK-MAŁOLEPSZA

*Instytut Kultury Fizycznej i Turystyki
Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie*

Słowa kluczowe:

- II Rzeczypospolita,
- stan badań,
- sport,
- mniejszość żydowska

Streszczenie:

W latach II Rzeczypospolitej nastąpił rozwój sportu. Warto zauważyć, iż istotną rolę w rozwoju tej dziedziny aktywności ruchowej w Polsce odegrali sportowcy wywodzący się z mniejszości narodowych. Mniejszość żydowska liczyła w II Rzeczypospolitej około 2 100 000 mieszkańców. Zamieszkiwała głównie obszar województw centralnych i wschodnich II Rzeczypospolitej.

Dzieje sportu mniejszości żydowskiej zawarte zostały w monografiach, pracach zbiorowych, publikacjach w czasopismach naukowych. Opublikowano prace przedstawiające ruch sportowy w poszczególnych regionach Polski, w tym sport mniejszości żydowskiej. Problematyka ta odnosi się także do dziejów sportu na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej. Znajdują się również prace odnoszące się do dziejów sportu kobiet oraz rozwoju dyscyplin sportowych mniejszości żydowskiej w Polsce w okresie międzywojennym. Należy stwierdzić – w oparciu o aktualny stan badań – iż istnieje potrzeba przygotowania monografii przedstawiającej ruch sportowy mniejszości żydowskiej w Polsce w latach 1918-1939.

WPROWADZENIE

Celem pracy jest przedstawienie stanu badań nad dziejami sportu mniejszości żydowskiej w Polsce w okresie międzywojennym. W latach II Rzeczypospolitej nastąpił rozwój sportu. Warto zauważyć, iż istotną rolę w rozwoju tej dziedziny aktywności ruchowej w Polsce odegrali sportowcy wywodzący się z mniejszości narodowych. Najliczniejszą grupę mniejszości narodowych stanowili Ukraińcy. Mniejszość ukraińska liczyła 3 800 000 mieszkańców, co stanowiło 14,2 % społeczeństwa II Rzeczypospolitej⁴⁰. Pod względem liczebności, drugą grupę stanowiła mniejszość żydowska – 7,8% (2 100 000 mieszkańców)⁴¹. Mniejszość żydowska zamieszkiwała głównie obszar byłych zaborów – austriackiego i rosyjskiego (województwa centralne i wschodnie II Rzeczypospolitej).

W zakresie historiografii kultury fizycznej w Polsce opublikowano prace dotyczące ruchu sportowego mniejszości narodowych w okresie międzywojennym. Problematyka sportu w Polsce międzywojennej została podjęta w publikacjach odnoszących się do działalności mniejszości narodowych, m. in. w pracy Tomasza Jurka pt. *Kultura fizyczna mniejszości niemieckiej w Polsce w latach 1918-1939* oraz Stanisława Zaborniaka pt. *Kultura fizyczna ludności ukraińskiej na ziemiach polskich (1868-1939)*⁴².

⁴⁰ M. Śliwa (red.): *Wielka Historia Polski 1918-1939*, T. IX. Kraków 2000, s. 70.

⁴¹ Tamże.

⁴² T. Jurek: *Kultura fizyczna mniejszości niemieckiej w Polsce w latach 1918-1939*. Gorzów Wlkp.–Poznań 2002, s. 332; S. Zaborniak: *Kultura fizyczna ludności ukraińskiej na ziemiach polskich (1868-1939)*. Rzeszów 2007, s. 543.

METODOLOGIA BADAŃ

W pracy wykorzystano następujące metody badawcze: analiza źródeł historycznych, indukcji, dedukcji, syntezy oraz metoda porównawcza. Wysłunięto następujące problemy (pytania badawcze):

1. Jaki jest stan badań w zakresie dziejów sportu mniejszości żydowskiej w Polsce w okresie międzywojennym?

2. Czy istnieje potrzeba pogłębionych badań naukowych w celu przygotowania monografii odnoszącej się ukazania sportu mniejszości żydowskiej?

WYNIKI I DYSKUSJA

Największe znaczenie poznawcze w zakresie sportu mniejszości żydowskiej w Polsce posiada praca doktorska Jarosława Rokickiego pt. „Żydowski ruch sportowy i turystyczny w Polsce w pierwszej połowie XX wieku”⁴³. Ważne znaczenie w zakresie stanu badań dziejów sportu mniejszości żydowskiej w Polsce w okresie międzywojennym stanowi praca zbiorowa pod redakcją Toni Niewertha, Tomasza Jurka i Wolfa-Dietera Mattauscha: *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*⁴⁴. W monografii przedstawiono sport mniejszości żydowskiej w następujących krajach: Anglia, Dania, Niemcy, Polska, Węgry, USA. Artykuły poświęcone ruchowi sportowemu mniejszości żydowskiej w Polsce opublikowali: Roni Gechtman, Piotr Godlewski, Tomasz Jurek, Paweł Król, Ryszard Kulczycki, Przemysław Pieczyński, Janusz Płaczek, Bernard Woltmann, Stanisław Zaborniak⁴⁵. Wymienieni autorzy omówili m. in. sport żydowski w Łodzi, Tarnobrzegu, Przemyślu; działalność organizacji sportowej „Hakoach”, rozwój dyscyplin sportowych – boks i tenis stołowy. Obszerny artykuł, przedstawiający sport lekkoatletyczny mniejszości żydowskiej został przedstawiony – w kolejnej pracy – przez S. Zaborniaka⁴⁶. Szereg prac ukazujących sport tenisa stołowego w działalności mniejszości żydowskiej w Polsce międzywojennej przedstawił W. Pięta⁴⁷. Autor tychże prac ukazał m. in.: tradycje sportu mniejszości żydowskiej w

⁴³ J. Rokicki: *Żydowski ruch sportowy i turystyczny w Polsce w pierwszej połowie XX wieku (praca doktorska)*. UW Warszawa 2005. Zob.: „Biuletyn Sekcji Historii Polskiego Towarzystwa Naukowego Kultury Fizycznej”, 2005 № 4, s. 29.

⁴⁴ T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010, pp. 131-245.

⁴⁵ Zob. też: „Biuletyn Sekcji Historii Polskiego Towarzystwa Naukowego Kultury Fizycznej”, 2011 № 13, s. 29; P. Godlewski: „Hakoah” – the Strong: *Wrestling and Weightlifting in Jewish Sports Organisations in Poland (1918-1939)*. [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010, pp. 163-176; B. Woltmann, R. Kulczycki: *Der Beitrag jüdischer Sportler zur Entwicklung des Tischtennis in Polen (1919-1939)*. [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010, pp. 177-190; P. Pieczyński: *Boxen in jüdischen Sportvereinen in. Polen 1919-1939*. [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010, pp. 191-197; T. Jurek: *Jüdische Sportvereine in Łódź und ihre Beziehungen zu den deutschen Sportvereinen*. [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010, pp. 199-214; P. Król: *Jüdische Sportvereine im Kreis Tarnobrzeg (1919-1939)*. [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010, pp. 215-229; S. Zaborniak: *Jüdische Sportvereine in Przemyśl (1914-1939)*. [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010, pp. 231-238; J. Płaczek: *Die Teilnahme jüdischer Sportvereine an den Ligaspielen der Mannschaftssportarten in Polen, 1928-1939*. [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010, pp. 239-245.

⁴⁶ S. Zaborniak: *Udział lekkoatletyki w kulturze fizycznej mniejszości żydowskiej w II Rzeczypospolitej (1918-1939)*. [w:] J. Dżereń (red.): *Z dziejów kultury fizycznej Polski oraz wybranych regionów i mniejszości narodowych*. Płock 2011, ss. 753-796.

⁴⁷ W. Pięta: *Tenis stołowy wśród Żydów w Polsce (1924-1949)*. *Księga Jubileuszowa dedykowana Fimie Borysowi*. Częstochowa 2008, ss. 144; W. Pięta: *Table tennis among Jews in Poland (1924-1949)*. Częstochowa 2009, p. 174;

Polsce, genezę i rozwój tenisa stołowego w środowisku żydowskim w Polsce, działalność sportową okręgowych związków tenisa stołowego ze szczególnym uwzględnieniem zawodników pochodzenia żydowskiego, biogramy wybitnych tenisistów stołowych i działaczy polskich pochodzenia żydowskiego. M. Meducka opublikowała pracę poświęconą działalności żydowskich stowarzyszeń sportowych w województwie kieleckim w latach 1918-1939⁴⁸.

W historiografii piłki nożnej w Polsce do 1939 r. istotne znacznie posiada praca J. Goksińskiego pt. „Klubowa historia polskiej piłki nożnej do 1939 roku”⁴⁹. W pracy przedstawiono także współzawodnictwo sportowe klubów piłki nożnej mniejszości żydowskiej. Dość duża liczba drużyn piłkarskich mniejszości żydowskiej istniała m. in. na terenie województwa białostockiego: „Hapoel” Białystok, „Jutrznia” Białystok, „Kraft” Grodno, „Makkabi” Białystok, „Makkabi” Grodno, „Makkabi” Łomża, „Makkabi” Suwałki, „Makkabi” Wołkowysk, ŻKS Białystok; województwa kieleckiego: „Barkochba” Radom, „Hakoach” Będzin, „Hapoel” Kielce, „Makkabi” Kielce, „Makkabi” Radom, „Makkabi” Sosnowiec; województwa łwowskiego: „Barkochba” Rzeszów, „Hagibor” Przemyśl, „Hasmonea” Lwów, „Haszachar” Przemyśl, „Jutrzenka” Lwów, „Kadimah” Borysław, „Kadimah” Rzeszów; województwa poleskiego: „Hakoach” Brześć n/ Bugiem, „Hakoach” Pińsk, „Jutrzenka” Brześć n/ Bugiem, „Makkabi” Pińsk, „Nordija” Pińsk, ŻKS Brześć n/ Bugiem; województwa wołyńskiego: „Hakoach” Dubno, „Hakoach” Równe, „Hasmonea” Kowel, „Hasmonea” Krzemieniec, „Hasmonea” Luck, „Hasmonea” Równe, „Kadimah” Równe, „Makkabi” Równe⁵⁰.

W 2007 r. ukazała się praca zbiorowa pod redakcją T. Jurka, podejmująca problematykę dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX w.⁵¹ W monografii znajdują się prace, podejmujące problematykę sportu mniejszości żydowskiej, m. in. J. Rokickiego i P. Godlewskiego, dotyczące genezy i rozwoju sportu żydowskiego w Polsce⁵², R. Gawkowskiego, odnoszącego się do stosunków polsko – żydowskich w sporcie warszawskim w latach 1918-1939⁵³, E. Małolepszego, zawierającego materiał w zakresie ruchu sportowego mniejszości żydowskiej na Ziemi Częstochowskiej⁵⁴, J. Jaroszewskiego, przybliżającego żydowski ruch sportowy w powiecie kaliskim⁵⁵, M. Łuczaka, dotyczącego żydowskich organizacji sportowych w Koninie do 1939 r.⁵⁶, R. Urban, przedstawiającego genezę i działalność

W. Pięta: *Z dziejów sportu żydowskiego w Polsce – tenis stołowy (1924-1939)*. [w:] L. Nowak (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, T. VIII. Gorzów Wlkp. 2008, ss. 855-870.

⁴⁸ M. Meducka: *Żydowskie stowarzyszenia sportowe w województwie kieleckim w latach 1918-1939*. [w:] „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego w Polsce”, 1990, № 3-4.

⁴⁹ J. Goksiński: *Klubowa historia polskiej piłki nożnej do 1939 roku*, T. I. *Regiony – branże – frekwencja*. Warszawa 2012, s. 498.

⁵⁰ Tamże, ss. 25-36; 41-67; 136-165; 207-215; 377-388; 469-481.

⁵¹ T. Jurek (red.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007, s. 138.

⁵² P. Godlewski, J. Rokicki: *Sport żydowski w Polsce – stan źródeł i piśmiennictwa*. [w:] T. Jurek (red.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007, ss. 35-48; J. Rokicki, P. Godlewski: *Zarys rozwoju sportu żydowskiego na ziemiach polskich*. [w:] T. Jurek (red.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007, ss. 49-68.

⁵³ R. Gawkowski: *Stosunki polsko-żydowskie w sporcie stołecznym w latach 1918-1939*. [w:] T. Jurek (red.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007, ss. 69-80.

⁵⁴ E. Małolepszy: *Ruch sportowy wśród ludności żydowskiej w Częstochowie i w powiecie częstochowskim w okresie II Rzeczypospolitej*. [w:] T. Jurek (red.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007, ss. 81-90.

⁵⁵ J. Jaroszewski: *Żydowski ruch sportowy w powiecie kaliskim w latach 1918-1939*. [w:] T. Jurek (red.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007, ss. 91-100.

⁵⁶ M. Łuczak: *Żydowskie organizacje sportowe w Koninie do 1939 roku*. [w:] T. Jurek (red.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007, ss. 101-106.

Żydowskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Hakoach” w Stanisławowie (1905 – 1939)⁵⁷ oraz W. Malinowskiej, podejmującej kwestie kultury fizycznej mniejszości narodowych na Wileńszczyźnie w okresie międzywojennym XX wieku⁵⁸. Monografia zawiera znaczący materiał historiograficzny dziejów sportu mniejszości żydowskiej. Na łamach „Sportu Polskiego”, jak pisze E. Małolepszy w artykule pt. „Ruch sportowy wśród ludności żydowskiej w Częstochowie i w powiecie częstochowskim w okresie II Rzeczypospolitej”, „w lutym 1938 r. ukazał się artykuł pt. «Właściwe rozwiązanie kwestii mniejszościowej w sporcie». W artykule przedstawiono fragmenty wystąpienia sejmowego premiera rządu II Rzeczypospolitej – gen. Felicjana Sławoj-Składkowskiego. «Naród polski powinien uważać, ażeby w przejawach jego zewnętrznych do mniejszości stosunek był zawsze godny tradycji i godny wielkiego ducha tego narodu. Błędem jest domaganie się specjalnych praw dla większości narodowej polskiej, bo przecież dowodzi to braku zaufania we własne siły. (...) Wszelkiego rodzaju wystąpienia fizyczne, które prowadzą do anarchii w Polsce, chociażby były wystąpieniami odwetowymi, chociażby były wywołane chwilową niecierpliwością, są najbardziej szkodliwe i obniżają wartość narodu polskiego. Mniejszość, jeżeli jest traktowana lojalnie przez większość i przez rząd, a więc ma swoje prawa to powinna mieć głębokie poczucie swoich obowiązków. Powinna ona zachować się w ten sposób, żeby lojalność jej szła, tak samo jak lojalność większości, do wzmocnienia potęgi i siły państwa, z którym jest związana». Z tej wypowiedzi premiera wynika, że władze dążyły do równości wobec prawa wszystkich obywateli II Rzeczypospolitej bez względu na narodowość”⁵⁹. Ponadto, jak pisze E. Małolepszy: „W tym samym okresie okólnik w sprawie organizacji sportowych mniejszości narodowych wydał dyrektor Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego (PUWF i PW) – gen. K. Sawicki. «Wobec pojawiających się wypadków, przeprowadzenia przez polskie związki sportowe, względnie ich okręgi uchwał wykluczających ze zrzeszonego sportu obywateli Rzeczypospolitej Polskiej i stowarzyszeń narodowości niepolskiej stwierdzam, że jest to sprzeczne: z duchem i istotą sportu; z wytycznymi PUWF i PW dla związków sportowych, ze statutem Związku Polskich Związków Sportowych (...)». Ponadto okólnik zawierał dalsze informacje na temat traktowania organizacji i sportowców mniejszości narodowych, m. in. «Uchwały zabraniające (...) należenia do związku obywatelom i stowarzyszeniom narodowości niepolskiej, dyskwalifikują związek jako „Polski Związek Sportowy”, odbierając mu tym samym charakter i uprawnienia związku państwowego. W skład polskich związków sportowych na wszystkich szczeblach mogą wchodzić przedstawiciele narodowości niepolskiej, najwyżej w ilości odpowiadającej rzeczywistemu procentowi ogólnego stanu mniejszości w Polsce (...). Okólnik dyrektora PUWF i PW regulował i wprowadzał zasadę równego traktowania osób uczestniczących w sporcie (...) w II Rzeczypospolitej”⁶⁰.

Istotne znaczenie w zakresie historiografii sportu mniejszości żydowskiej posiadają prace niemieckiego historyka Diethelma Bleckinga, ukazujące syntezę sportu żydowskiego w II Rzeczypospolitej⁶¹.

⁵⁷ R. Urban: *Geneza i działalność Żydowskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Hakoach” w Stanisławowie (1905-1939)*. [w:] T. Jurek (red.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007, ss. 107-112.

⁵⁸ W. Malinowska: *Kultura fizyczna mniejszości narodowych na Wileńszczyźnie w okresie międzywojennym XX wieku*. [w:] T. Jurek (red.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007, ss. 15-22.

⁵⁹ E. Małolepszy: *Ruch sportowy wśród ludności żydowskiej w Częstochowie i w powiecie częstochowskim w okresie II Rzeczypospolitej...*, s. 81.

⁶⁰ Tamże, ss. 81-82.

⁶¹ D. Blecking: *Die jüdische Sportbewegung in Polen zwischen den Weltkriegen (Żydowski ruch sportowy pomiędzy wojnami światowymi)*. [w:] T. Jurek (red.): *Studia z dziejów kultury fizycznej*. Gorzów Wlkp. 2002, ss. 559-573; D. Blecking: *Aspekty sportu żydowskiego w Polsce*. [w:] T. Jurek, K. Obodyński, S. Zaborniak (red.): *Szkice i studia z dziejów kultury fizycznej*. Rzeszów 2007, ss. 340-345.

Duże znaczenie poznawcze w odniesieniu do sportu kobiet mniejszości żydowskiej posiadają prace Teresy Drozdek-Małolepszej⁶². W publikacjach T. Drozdek-Małolepszej zawarte są informacje dotyczące m. in. działalności Zrzeszenia Żydowskich Kobięcych Stowarzyszeń Sportowych, rozwoju dyscyplin sportu kobiet mniejszości żydowskiej. Wśród zawodniczek żydowskich do najlepszych należały: w lekkoatletyce – Maryla Freiwald („Makkabi” Kraków), Maryla Lewinówna („Makkabi” Wilno); w narciarstwie – Goldberżanka („Makkabi” Nowy Targ), L. Szwarcbard; w pływaniu – Berkówna („Hakoach” Bielsko), Bielska („Hakoach” Bielsko), Gertruda Dawidowiczówna („Hakoach” Bielsko), Goldnerówna („Hakoach” Bielsko), Fanny Kandłówna („Hakoach” Bielsko), Pastorówna („Hakoach” Bielsko), Reicherówna („Hakoach” Bielsko), Olga Schreiber („Jutrzenka” Kraków); w tenisie stołowym – Eckówna („Gwiazda-Sztern” Lwów), Konstantinówna („Jutrzenka” Lwów), Nadelówna („Gwiazda-Sztern” Warszawa), Sztokfiszówna („Gwiazda-Sztern” Warszawa). Do najlepszych klubów mniejszości żydowskiej kobiet w grach sportowych należy zaliczyć: „Makkabi” Białystok, „Makkabi” Kraków, „Makkabi” Warszawa, „Makkabi” Wilno. Na Walnym Zejeździe Związku „Makkabi” Polska w 1933 r. postanowiono, że Mistrzostwa Polski Związku „Makkabi” w tenisie ziemnym w 1934 r. zostaną przeprowadzone w Bielsku lub w Częstochowie⁶³. W kolejnej pracy T. Drozdek-Małolepszej zamieszczono materiał poświęcony organizacji kursów i obozów wychowania fizycznego i sportu kobiet mniejszości żydowskiej⁶⁴. Zrzeszenie Żydowskich Kobięcych Stowarzyszeń Sportowych w Polsce w 1931 r. prowadziło kursy i obozy, które ukończyło 185 instruktorek i działaczek. W celu szkolenia instruktorek stowarzyszenie prowadziło 5. dniowe propagandowe kursy gier sportowych, 2. tygodniowe kursy dla przodowniczek gier sportowych, 4. tygodniowe obozy dla instruktorek sportu, kursy nauki pływania.

Prace dotyczące kultury fizycznej na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej, w tym również odnoszące się do sportu mniejszości żydowskiej zamieszczone zostały w publikacjach E. Małolepszego⁶⁵. Kluby i towarzystwa sportowe mniejszości żydowskiej na Kresach Północno-Wschodnich II Rzeczypospolitej istniały m. in. w następujących miejscowościach: Baranowicze, Białystok, Brześć n/Bugiem, Grodno, Nowogródek, Pińsk, Słonim, Suwałki, Wilno, Wołkowysk. Wśród klubów i towarzystw mniejszości żydowskiej stosunkowo naj-

⁶² T. Drozdek-Małolepsza: *Sport kobiet mniejszości narodowych w Polsce w latach 1919-1939*. [w:] „Kultura Fizyczna”, 2009 z. VIII, ss. 75-88; T. Drozdek-Małolepsza: *Women’s Sports in National Minorities in Poland in the Years 1919-1939*. [in:] T. Jurek, S. Wassong (eds.): *Transnational Aspects of European Sport History*. Gorzów Wlkp. 2009, pp. 249-261. Zob. też: T. Drozdek-Małolepsza: *Pływanie kobiet w Polsce w latach 1919-1939*. [w:] „Nadwiślański Rocznik Historyczno-Społeczny”, 2005-2007, T. I, ss. 113-120; T. Drozdek-Małolepsza: *Sporty wodne kobiet w Polsce w latach 1919-1939*. [w:] L. Nowak (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, T. VIII. Gorzów Wlkp. 2008, ss. 349-358; T. Drozdek-Małolepsza: *Sporty zimowe kobiet w Polsce w latach 1919-1939*. [w:] L. Rak, E. Małolepszy (red.): *Narciarstwo Polskie 1888-2008*. Jasło 2009, ss. 105-115; T. Drozdek-Małolepsza: *Tenis ziemny i tenis stołowy kobiet w Polsce w okresie międzywojennym. Zarys dziejów*. [w:] R. Urban, L. Nowak, A. Kowalczyk (red.): *Kultura fizyczna w czasach zaborów i w Drugiej Rzeczypospolitej*. Gorzów Wlkp. 2012, ss. 93-104.

⁶³ T. Drozdek-Małolepsza: *Tenis ziemny kobiet w Polsce w okresie międzywojennym*. [w:] „Kultura Fizyczna”, 2011 z. X, ss. 27-42.

⁶⁴ T. Drozdek-Małolepsza: *Udział kobiet w kursach i obozach wychowania fizycznego i sportu w Polsce w świetle czasopisma „Start” (1927-1936)*. [w:] K. Obodyński, P. Król, W. Bajorek (red.): *Społeczno-kulturowe studia z kultury fizycznej*. Rzeszów 2012, ss. 86-96.

⁶⁵ E. Małolepszy: *Sports of National Minorities on the North-Eastern Borderlands of the Second Republic of Poland*. [in:] T. Jurek, S. Wassong (eds.): *Transnational Aspects of European Sport History*. Gorzów Wlkp. 2009, pp. 238-248; E. Małolepszy: *Ruch sportowy na kresach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej w II połowie lat trzydziestych XX wieku w świetle prasy sportowej*. [w:] R. Urban, L. Nowak, A. Kowalczyk (red.): *Kultura fizyczna w czasach zaborów i w Drugiej Rzeczypospolitej*. Gorzów Wlkp. 2012, ss. 59-69. Zob. też: E. Małolepszy: *Sport na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej w świetle czasopisma „Sport Polski” (1937-1939)*. [w:] K. Obodyński, P. Król, W. Bajorek (red.): *Społeczno-kulturowe studia z kultury fizycznej*. Rzeszów 2012, ss. 357-367; E. Małolepszy: *Sport na kresach II Rzeczypospolitej w świetle czasopisma „Start. Wiadomości Sportowe” (1938-1939)*. [w:] „Studia Humanistyczne”, 2011 № 11, ss. 91-101.

szerszą działalność na Kresach prowadziło Żydowskie Towarzystwo Gimnastyczno-Sportowe (ŻTGS) „Makkabi”. W końcu lat trzydziestych XX w. „Makkabi” Wilno posiadało jedną z najlepszych sekcji piłki nożnej na Wileńszczyźnie; w rozgrywkach ligi okręgowej Lwowskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej (Lwowski OZPN) brała udział „Hasmonea” Lwów; w rozgrywkach ligi okręgowej Wołyńskiego OZPN brały udział zespoły – „Hasmonea” Łuck, „Hasmonea” Równe. Prace nt. sportu na Kresach Północno-Wschodnich II Rzeczypospolitej z uwzględnieniem mniejszości żydowskiej opublikował także J. Chełmecki⁶⁶.

Informacje nt. drużyn mniejszości żydowskiej prowadzących sekcje piłki wodnej znajdujemy w artykule P. Pieczyńskiego i I. Tabaczek-Bejster⁶⁷. Sekcje piłki wodnej prowadziły m. in. następujące kluby sportowe: „Hakoach” Bielsko, „Jutrzenka” Kraków, „Makkabi” Kraków. D. Pietrzyk w pracy odnoszącej się do rozwoju piłki ręcznej w Polsce, wymienił kluby i towarzystwa mniejszości żydowskiej, prowadzące sekcje hazeny i piłki ręcznej: „Dror” Lwów, „Hasmonea” Lwów, „Jutrzenka” Tarnów, ŻTGS „Makkabi” z Białegostoku, Krakowa, Łodzi, Warszawy⁶⁸.

Materiał odnoszący się do dziejów sportu mniejszości żydowskiej w II Rzeczypospolitej, zostały zawarte we fragmentach rozdziałów w monografii, m.in. E. Małolepszego (dotyczące sportu kolarskiego w Częstochowie, piłki nożnej w województwie kieleckim)⁶⁹.

Wkład do historiografii sportu mniejszości żydowskiej II Rzeczypospolitej wnoszą także monografie o zasięgu regionalnym i ogólnopolskim. Należy wymienić m. in. prace: R. Aleksandra⁷⁰, J. Gaja i K. Hądzelka⁷¹, R. Gawkowskiego⁷², P. Godlewskiego⁷³, R. Kołodziej⁷⁴, H. Laskiewicza⁷⁵, E. Małolepszego⁷⁶, M. Ponczka⁷⁷, B. Woltmanna i J. Gaja⁷⁸.

ZAKOŃCZENIE

W zakresie stanu badań, dzieje sportu mniejszości żydowskiej zawarte zostały w monografiach, pracach zbiorowych, publikacjach w czasopismach naukowych. Opublikowano prace przedstawiające ruch sportowy w poszczególnych regionach Polski, w tym sport mniejszości żydowskiej. Problematyka ta odnosi się również do dziejów sportu na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej. Znajdują się również prace odnoszące się do dziejów sportu kobiet oraz rozwoju dyscyplin sportowych mniejszości żydowskiej w Polsce w okresie mię-

⁶⁶ J. Chełmecki: *Sport w Północno-Wschodnich Kresach II Rzeczypospolitej na przykładzie klubów sportowych Grodna (Wolkowyska, Lidy, Brześćcia, Pińska)*. [w:] J. Dżereń (red.): *Z dziejów kultury fizycznej Polski oraz wybranych regionów i mniejszości narodowych*. Płock 2011, ss. 467-478.

⁶⁷ P. Pieczyński, I. Tabaczek-Bejster: *Z dziejów piłki wodnej w Polsce do 1939 roku*. [w:] J. Dżereń (red.): *Z dziejów kultury fizycznej Polski oraz wybranych regionów i mniejszości narodowych*. Płock 2011, ss. 207-216.

⁶⁸ D. Pietrzyk: *Rozwój piłki ręcznej w Polsce w latach 1931-1936 na łamach „Przeglądu Sportowego”*. [w:] J. Dżereń (red.): *Z dziejów kultury fizycznej Polski oraz wybranych regionów i mniejszości narodowych*. Płock 2011, ss. 243-283.

⁶⁹ E. Małolepszy: *Sport kolarski w Częstochowie*. [w:] B. Woltmann (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, T. III. Gorzów Wlkp. 1998, ss. 97-103; E. Małolepszy: *Piłka nożna w województwie kieleckim w latach 1919-1939. Zarys problematyki*. [w:] B. Woltmann (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, T. IV. Gorzów Wlkp. 2000, ss. 127-135.

⁷⁰ R. Aleksander: *Dzieje kultury fizycznej i turystyki w Nowym Sączu*. Nowy Sącz 1994, s. 244.

⁷¹ J. Gaj, K. Hądzelek: *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*. Poznań 1997, s. 294.

⁷² R. Gawkowski: *Encyklopedia klubów sportowych Warszawy i jej najbliższych okolic w latach 1918-39*. Warszawa 2007, s. 448.

⁷³ P. Godlewski: *Sport zapaśniczy w Polsce w latach 1890-1939*. Poznań 1994, s. 204.

⁷⁴ R. Kołodziej: *Polski Związek Narciarski 1919-1939*. Rzeszów 2010, s. 190.

⁷⁵ H. Laskiewicz: *Kultura fizyczna na Wileńszczyźnie w latach 1900-1939. Zarys monograficzny dziejów*. Szczecin 1998, s. 222.

⁷⁶ E. Małolepszy: *Kultura fizyczna i przysposobienie wojskowe w Częstochowie i w powiecie częstochowskim w latach 1918-1939*. Częstochowa 1996, ss. 73-78.

⁷⁷ M. Ponczek: *Rozwój kultury fizycznej w Zagłębiu Dąbrowskim w latach 1864-1939*. Katowice 1992, ss. 74-77.

⁷⁸ B. Woltmann, J. Gaj: *Sport w Polsce 1919-1939*. Gorzów Wlkp. 1997, s. 106. Zob. też: J. Gaj, B. Woltmann (red.) *Zarys historii sportu w Polsce 1867-1997*. Gorzów Wlkp. 1999, s. 292.

dzywojennym. Sport mniejszości żydowskiej był głównie rozwinięty w województwach centralnych i wschodnich II Rzeczypospolitej.

Należy stwierdzić – w oparciu o aktualny stan badań – iż istnieje potrzeba przygotowania monografii przedstawiającej ruch sportowy mniejszości żydowskiej w Polsce w latach 1918-1939. W tym zakresie należy zrealizować kwerendę źródeł archiwalnych oraz kwerendę źródeł prasy sportowej ogólnopolskiej, jak również prasy sportowej mającej zasięg regionalny, dotyczącej okresu międzywojennego.

LITERATURA:

I. Publikacje

1. Aleksander R.: *Dzieje kultury fizycznej i turystyki w Nowym Sączu*. Nowy Sącz 1994.
2. Blecking D.: *Aspekty sportu żydowskiego w Polsce*. [w:] T. Jurek, K. Obodyński, S. Zaborniak (red.): *Szkice i studia z dziejów kultury fizycznej*. Rzeszów 2007, ss. 340-345.
3. Blecking D.: *Die jüdische Sportbewegung in Polen zwischen den Weltkriegen (Żydowski ruch sportowy pomiędzy wojnami światowymi)*. [w:] T. Jurek (red.): *Studia z dziejów kultury fizycznej*. Gorzów Wlkp. 2002, ss. 559-573.
4. Chełmecki J.: *Sport w Północno-Wschodnich Kresach II Rzeczypospolitej na przykładzie klubów sportowych Grodna (Wołkowyska, Lidy, Brześćcia, Pińska)*. [w:] J. Dżereń (red.): *Z dziejów kultury fizycznej Polski oraz wybranych regionów i mniejszości narodowych*. Płock 2011, ss. 467-478.
5. Drozdek-Małołepsza T.: *Pływanie kobiet w Polsce w latach 1919-1939*. [w:] „Nadwiślański Rocznik Historyczno-Społeczny”, 2005-2007 T. I, ss. 113-120.
6. Drozdek-Małołepsza T.: *Sport kobiet mniejszości narodowych w Polsce w latach 1919-1939*. [w:] „Kultura Fizyczna”, 2009 z. VIII, ss. 75-88.
7. Drozdek-Małołepsza T.: *Sporty wodne kobiet w Polsce w latach 1919-1939*. [w:] L. Nowak (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, T. VIII. Gorzów Wlkp. 2008, ss. 349-358.
8. Drozdek-Małołepsza T.: *Sporty zimowe kobiet w Polsce w latach 1919-1939*. [w:] L. Rak, E. Małołepszy (red.): *Narciarstwo Polskie 1888-2008*. Jasło 2009, ss. 105-115.
9. Drozdek-Małołepsza T.: *Tenis ziemny i tenis stołowy kobiet w Polsce w okresie międzywojennym. Zarys dziejów*. [w:] R. Urban, L. Nowak, A. Kowalczyk (red.): *Kultura fizyczna w czasach zaborów i w Drugiej Rzeczypospolitej*. Gorzów Wlkp. 2012.
10. Drozdek-Małołepsza T.: *Tenis ziemny kobiet w Polsce w okresie międzywojennym*. [w:] „Kultura Fizyczna”, 2011 z. X.
11. Drozdek-Małołepsza T.: *Udział kobiet w kursach i obozach wychowania fizycznego i sportu w Polsce w świetle czasopisma „Start” (1927-1936)*. [w:] K. Obodyński, P. Król, W. Bajorek (red.): *Społeczno-kulturowe studia z kultury fizycznej*. Rzeszów 2012.
12. Drozdek-Małołepsza T.: *Women's Sports in National Minorities in Poland in the Years 1919-1939*. [in:] T. Jurek, S. Wassong (eds.): *Transnational Aspects of European Sport History*. Gorzów Wlkp. 2009.
13. Gaj J., Hądzelek K.: *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*. Poznań 1997.
14. Gaj J., Woltmann B. (red.) *Zarys historii sportu w Polsce 1867-1997*. Gorzów Wlkp. 1999.
15. Gawkowski R.: *Encyklopedia klubów sportowych Warszawy i jej najbliższych okolic w latach 1918-39*. Warszawa 2007.
16. Gawkowski R.: *Stosunki polsko-żydowskie w sporcie stołecznym w latach 1918-1939*. [w:] T. Jurek (red.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007, ss. 69-80.
17. Godlewski P.: *„Hakoah” – the Strong: Wrestling and Weightlifting in Jewish Sports Organisations in Poland (1918-1939)*. [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010.

18. Godlewski P., Rokicki J.: *Sport żydowski w Polsce – stan źródeł i piśmiennictwa*. [w:] T. Jurek (red.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007, ss. 35-48.
19. Godlewski P.: *Sport zapaśniczy w Polsce w latach 1890-1939*. Poznań 1994.
20. Goksiński J.: *Klubowa historia polskiej piłki nożnej do 1939 roku*, T. I. *Regiony – branże – frekwencja*. Warszawa 2012.
21. Jaroszewski J.: *Żydowski ruch sportowy w powiecie kaliskim w latach 1918-1939*. [w:] T. Jurek (red.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007.
22. Jurek T.: *Jüdische Sportvereine in Łódź und ihre Beziehungen zu den deutschen Sportvereinen*. [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010.
23. Jurek T.: *Kultura fizyczna mniejszości niemieckiej w Polsce w latach 1918-1939*. Gorzów Wlkp.–Poznań 2002.
24. Jurek T. (red.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007.
25. Kołodziej R.: *Polski Związek Narciarski 1919-1939*. Rzeszów 2010.
26. Król P.: *Jüdische Sportvereine im Kreis Tarnobrzeg (1919-1939)*. [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010, pp. 215-229.
27. Laskiewicz H.: *Kultura fizyczna na Wileńszczyźnie w latach 1900-1939. Zarys monograficzny dziejów*. Szczecin 1998.
28. Łuczak M.: *Żydowskie organizacje sportowe w Koninie do 1939 roku*. [w:] T. Jurek (red.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007, ss. 101-106.
29. Malinowska W.: *Kultura fizyczna mniejszości narodowych na Wileńszczyźnie w okresie międzywojennym XX wieku*. [w:] T. Jurek (red.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007, ss. 15-22.
30. Małolepszy E.: *Kultura fizyczna i przysposobienie wojskowe w Częstochowie i w powiecie częstochowskim w latach 1918-1939*. Częstochowa 1996.
31. Małolepszy E.: *Piłka nożna w województwie kieleckim w latach 1919-1939. Zarys problematyki*. [w:] B. Woltmann (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, T. IV. Gorzów Wlkp. 2000, ss. 127-135.
32. Małolepszy E.: *Sport kolarski w Częstochowie*. [w:] B. Woltmann (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, T. III. Gorzów Wlkp. 1998, ss. 97-103.
33. Małolepszy E.: *Sport na kresach II Rzeczypospolitej w świetle czasopisma "Start. Wiadomości Sportowe" (1938-1939)*. [w:] „Studia Humanistyczne”, 2011 № 11, ss. 91-101.
34. Małolepszy E.: *Sport na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej w świetle czasopisma „Sport Polski” (1937-1939)*. [w:] K. Obodyński, P. Król, W. Bajorek (red.): *Społeczno-kulturowe studia z kultury fizycznej*. Rzeszów 2012, ss. 357-367.
35. Małolepszy E.: *Sports of National Minorities on the North-Eastern Borderlands of the Second Republic of Poland*. [in:] T. Jurek, S. Wassong (eds.): *Transnational Aspects of European Sport History*. Gorzów Wlkp. 2009, pp. 238-248.
36. Małolepszy E.: *Ruch sportowy na kresach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej w II połowie lat trzydziestych XX wieku w świetle prasy sportowej*. [w:] R. Urban, L. Nowak, A. Kowalczyk (red.): *Kultura fizyczna w czasach zaborów i w Drugiej Rzeczypospolitej*. Gorzów Wlkp. 2012, ss. 59-69.
37. Małolepszy E.: *Ruch sportowy wśród ludności żydowskiej w Częstochowie i w powiecie częstochowskim w okresie II Rzeczypospolitej*. [w:] T. Jurek (red.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007, ss. 81-90.
38. Meducka M.: *Żydowskie stowarzyszenia sportowe w województwie kieleckim w latach 1918-1939*. [w:] „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego w Polsce”, 1990 № 3-4.

39. Niewerth T., Jurek T., Mattausch W-D. (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010.
40. Pieczyński P.: *Boxen in jüdischen Sportvereinen in Polen 1919-1939*. [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010, pp. 191-197.
41. Pieczyński P., Tabaczek-Bejster I.: *Z dziejów piłki wodnej w Polsce do 1939 roku*. [w:] J. Dżereń (red.): *Z dziejów kultury fizycznej Polski oraz wybranych regionów i mniejszości narodowych*. Płock 2011, ss. 207-216.
42. Pietrzyk D.: *Rozwój piłki ręcznej w Polsce w latach 1931-1936 na łamach „Przeglądu Sportowego”*. [w:] J. Dżereń (red.): *Z dziejów kultury fizycznej Polski oraz wybranych regionów i mniejszości narodowych*. Płock 2011, ss. 243-283.
43. Pięta W.: *Table tennis among Jews in Poland (1924-1949)*. Częstochowa 2009.
44. Pięta W.: *Tenis stołowy wśród Żydów w Polsce (1924-1949). Księga Jubileuszowa dedykowana Fimie Borysowi*. Częstochowa 2008.
45. Pięta W.: *Z dziejów sportu żydowskiego w Polsce – tenis stołowy (1924-1939)*. [w:] L. Nowak (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, T. VIII. Gorzów Wlkp. 2008, ss. 855-870.
46. Płaczek J.: *Die Teilnahme jüdischer Sportvereine an den Ligaspielen der Mannschaftssportarten in Polen, 1928-1939*. [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010, pp. 239-245.
47. Ponczek M.: *Rozwój kultury fizycznej w Zagłębiu Dąbrowskim w latach 1864-1939*. Katowice 1992.
48. Rokicki J., Godlewski P.: *Zarys rozwoju sportu żydowskiego na ziemiach polskich*. [w:] T. Jurek (red.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007, ss. 49-68.
49. Śliwa M. (red.): *Wielka Historia Polski 1918-1939*, T. IX. Kraków 2000.
50. Urban R.: *Geneza i działalność Żydowskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Hakoach” w Stanisławowie (1905-1939)*. [w:] T. Jurek (red.): *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*. Gorzów Wlkp. 2007, ss. 107-112.
51. Woltmann B., Gaj J.: *Sport w Polsce 1919-1939*. Gorzów Wlkp. 1997.
52. Woltmann B., Kulczycki R.: *Der Beitrag jüdischer Sportler zur Entwicklung des Tischtennis in Polen (1919-1939)*. [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010, pp. 177-190.
53. Zaborniak S.: *Jüdische Sportvereine in Przemyśl (1914-1939)*. [in:] T. Niewerth, T. Jurek, W-D. Mattausch (eds.): *Jüdischer Sport und Jüdische Gesellschaft. Jewish Sport and Jewish Community*. Berlin 2010, pp. 231-238.
54. Zaborniak S.: *Kultura fizyczna ludności ukraińskiej na ziemiach polskich (1868-1939)*. Rzeszów 2007.
55. Zaborniak S.: *Udział lekkoatletyki w kulturze fizycznej mniejszości żydowskiej w II Rzeczypospolitej (1918-1939)*. [w:] J. Dżereń (red.): *Z dziejów kultury fizycznej Polski oraz wybranych regionów i mniejszości narodowych*. Płock 2011, ss. 753-796.
- II. Prace niepublikowane**
56. Rokicki J.: *Żydowski ruch sportowy i turystyczny w Polsce w pierwszej połowie XX wieku (praca doktorska)*. UW Warszawa 2005.